

PÎRVU RAMONA

**CIRCULAȚIA INTERNAȚIONALĂ
A FORȚEI DE MUNCĂ
ȘI EFECȚELE FENOMENULUI MIGRAȚIEI
ASUPRA DEZVOLTĂRII ECONOMICE
ȘI MODERNIZĂRII STRUCTURALE
A ECONOMIEI**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2013**

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. EPURE DĂNUȚ

Conf.univ.dr. FRATOȘTIȚEANU COSMIN

Copyright © 2013 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PÎRVU, RAMONA COSTINA

Circulația internațională a forței de muncă și efectele fenomenului migrației asupra dezvoltării economice și modernizării structurale a economiei / Ramona Pîrvu. –

Craiova : Universitaria, 2013

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0653-1

331.556(100)

314.7(100)

Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/L.5/S/61968, proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Apărut: 2013

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂȚII DIN CRAIOVA

Str. Brestei, nr. 156A, Craiova, Dolj, România

Tel.: +40 251 598054

Tipărit în România

1. Fundamentele teoretice și contextul cercetării asupra circulației internaționale a forței de muncă

Plecând de la prezentarea cercetărilor în domeniu am realizat o analiză de ansamblu a situației existente și a dimensiunii migrației (migrația totală, sporul migrator, dinamica populației, profilul migrantului, problemele integrării în țara gazdă). S-au utilizat trei componente: *analiza cantitativă* la nivel național, *analiza calitativă*, cu reliefarea reacției autorităților și comunităților la fenomenele asociate migrației și *analiza instituțională* asupra acordurilor existente, a politicilor la nivel central și a funcționării instituțiilor publice implicate. Se vor evalua consecințele fenomenului migrației la nivel individual, la nivel familial, al gospodăriei și comunității locale și la nivel național.

Elementele de analiză ale studiului realizat au urmărit abordarea în profunzime a următoarelor probleme: identificarea mecanismelor de migrare; avantajele economice ale migrației pentru România (venituri din străinătate, decongestionarea pieței muncii, etc.); dimensiunea statistică a migrației externe și implicațiile demografice ce se desprind pentru perspectivă; cum putem identifica zona de echilibru între folosirea forței de muncă pe piața națională și migrarea pentru muncă, pentru a aprecia dimensiunea viitoare a migrației și a o gestiona eficient pentru factorii implicați; potențialul fenomenului ca, prin efectele sale pozitive să genereze dezvoltare economică și măsurile care trebuie întreprinse pentru a utiliza eficient acest potențial.

S-a procedat, de asemenea, la examinarea mecanismelor de migrare (tipuri de migrație, noi forme de migrație, motivațiile migrației) și legislației cu influențe asupra fenomenului migraționist. Pentru realizarea obiectivului s-a plecat de la premisele următoare:

- Percepția corectă a fenomenului migraționist este decisivă pentru a proiecta o politică migraționistă națională cu obiective clare, susținută prin cadrul legal-instituțional și european.

- Studiile de impact efectuate în domeniu la nivel național sunt foarte puține și cele mai multe sunt deja perimate în lumina noilor provocări cărora România trebuie să le facă față.

- Educația populației în problema migrației este precară, iar cea privind participarea la migrația muncii este văzută adesea numai

prin prisma veniturilor imediate, fără a distinge potențialele riscuri economice, sociale, etc.

- Pe plan național nu putem să nu observăm informația deficitară în ceea ce privește legislația europeană, know-how-ul occidental; de asemenea informația privind strict tema propusă este deficitară.

Insuficiența studiilor asupra problematicii migrației și gradul redus de informare a cetățenilor cu privire la prevederile comunitare și internaționale sunt două riscuri interne majore cu care România se confruntă în perioada postaderare. Mai mult, abordarea generală și adesea prea optimistă a efectelor migrației internaționale (în special pentru muncă) dau populației sentimentul existenței unor beneficii considerabile ale migrației, evidențiind prea puțin importanța covârșitoare a folosirii inteligente a oportunităților determinate de integrare și de mișcarea (mai) liberă a forței de muncă și a riscurilor economice și sociale interne inerente. Riscurile interne se manifestă preponderent datorită neglijării unui factor cheie – instituțiile, a cărui calitate este decisivă în determinarea efectelor migrației deoarece influențează calitatea și volumul investițiilor, creșterea și stabilitatea economică, efectul economic al veniturilor externe, efectele asupra sărăciei și inegalității.

Studiul realizează o *evaluare a efectelor pozitive ale fenomenului migraționist* în contextul particularităților economice, sociale și culturale ale României, cu precădere a efectelor care potențează dezvoltarea economică. Pe plan internațional o atenție deosebită este acordată veniturilor provenite din migrație (remiterilor) arătându-se că pot avea numeroase beneficii pentru procesul de dezvoltare. Transmitterile sunt surse neprețuite de venit și câștig din schimburile străine pentru multe țări, în special pentru cele care au bariere în ceea ce privește schimburile internaționale. Printre aceste țări în curs de dezvoltare, confruntate cu o scadere continuă a pieței forței de muncă, exportul de muncă în schimbul transmitterilor de bani reprezintă o componentă importantă a strategiei de dezvoltare. Transmitterile sunt de obicei mai puțin volatile decât fluxurile de capital privat, și pot să crească pe timp de recesiune,

ajutând la stimularea economiilor vulnerabile.¹ Probabilitatea ca acestea să ajungă și în zone economice și sociale care sunt lasate relativ neatinsse de asistența oficială pentru dezvoltare și de către capitalul privat al investitorilor străini este ridicată.

Totodată este evaluat impactul de perspectivă al migrației asupra economiei românești determinat de migrația internațională și identificarea modelelor de integrare a migrației externe în politica autorităților centrale pentru maximizarea efectelor pozitive și minimizarea celor negative. Deși România apreciază provocările și oportunitățile create de migrația forței de muncă în procesul de dezvoltare, se constată lacune în identificarea politicilor ce pot intensifica creșterea efectelor pozitive. Apreciind canalele prin care migrația afectează bunăstarea, prin abordările metodologice potrivite și provocările analitice de stabilire și măsurare a relațiilor cauzale care includ migrația, vizăm transformarea cercetărilor în recomandări pentru adoptarea de politici în acest domeniu.

Din studiile aplicative și teoria din domeniul cercetat am selectat și organizat concepte și idei pe care le-am considerat semnificative, în anumite cazuri preluând structuri de gândire în baza cărora am încercat realizarea unui pas înainte în analiza fenomenului migrației românești. În cadrul metodologiei de cercetare am fundamentat studiul pe un *cadru teoretic* realizat prin intersectarea analizei legislative, a analizei documentelor strategice naționale și a documentelor europene legate de problematica migrației, în interiorul căruia am încercat să relevăm caracteristici și dimensiuni ale migrației românești sub aspectul definițiilor instituțional-juridice și politice.

Cunoașterea în domeniu o vom prezenta pe două paliere: la nivel național și la nivel internațional, conștientizând ca migrația forței de muncă este un fenomen cu multiple consecințe care depășesc nivelul național și care ar putea fi prevăzute pe baza unei analize orientate corespunzător.

Migrația reprezintă *o componentă tot mai importantă a societății contemporane*, factor al stimulării globalizării piețelor, instrument de reglare a dezechilibrelor de pe piețele muncii

¹ Ratha, Workers' remittances: An important and stable source of external finance", Global Development Finance Report 2003, World Bank, Washington D.C

regionale/locale. Migrația pentru muncă (asociată sau nu cu mobilitatea teritorială) constituie în prezent cea mai dinamică formă de circulație a populației potențial active.² Celelalte țări ale UE se prezintă cu politici migraționiste mai bine puse la punct, ce sunt susținute prin cadrul legal-instituțional național și european. În România, măsurile care se iau atât în privința legislației cât și a cadrului instituțional au mai degrabă un caracter reactiv, legat scopul de a asigura adaptarea la cerințele europene, decât de a proiecta și urma o politică migraționistă națională cu obiective clare.

Comisia Globală pe Probleme de Migrație Internațională recomandă că migrația internațională “ar trebui să devină o *parte integrantă a strategiilor naționale, regionale și globale de creștere economică*, atât în țările dezvoltate cât și cele în curs de dezvoltare”.³

Cel mai frecvent discutat *impact internațional al creșterii migrației* se referă la situația în care emigrarea oamenilor bine pregătiți are efecte economice nefavorabile.⁴ Lowell et al. apreciază că riscul de ‘migrație a creierelor’ din țările în curs de dezvoltare este unul real. Aproape unul din 10 adulți cu studii superioare născuți în țările în curs de dezvoltare și între o treime și o jumătate din oamenii de știință și personalul tehnic (ingineri) din țările în curs de dezvoltare traiesc în prezent în țările dezvoltate.⁵

Dacă aceste migrații susținute ale personalului foarte bine pregătit sunt sau nu în detrimentul țărilor transmițătoare, depinde de care dintre părerile celor două mari școli se ține cont. Pe de o parte literatura de specialitate din anii 1960, considera că trebuie făcută o analiză a impactului emigrației personalului instruit în funcție de impactul pe care îl are asupra populației rămase în țara de origine. Aceasta este o analiză care caută să demonstreze că reducând numărul populației educate dintr-o țară, migrația de creiere automat reduce și nivelul de educație și generează o pierdere pentru cei

² Doquier L. 2005. Brain drain în developing regions, IZA, Bonn, Germany

³ Global Commission on Internațional Migrațion, “Migrațion în an interconnected world: New directions”, 2005, www.gcim.org

⁴ Lowell et al., Optimising highly skilled migrațion from developing countries, Journal of Occupational Rehabilitation, Springer Publishers, 2004

⁵ Beine, Michel; Docquier, Frédéric; Rapoport, Hillel, Measuring Internațional Skilled Migrațion: New Estimates Controlling for Age of Entry, World Bank Research Report, 2006

rămăși în urmă. *Plecarea personalului pregătit* se apreciază a avea efecte demolatoare, precum micșorarea salariilor pentru personalul mai puțin pregătit și nivele mai scăzute ale investițiilor străine directe.⁶ Această abordare corespunde *modelului creșterii endogene*, unde cunoștințele unei persoane nu numai că asigură un beneficiu direct în ceea ce privește abilitățile disponibile, ci are și un impact pozitiv asupra productivității celorlalți. Dacă cei cu abilități și cunoștințe pleacă, atunci beneficiul indirect de care dispunea economia este eliminat.⁷ Pe de altă parte, când așa numitul câștig de creiere este mai mare decât migrația de creiere, impactul net asupra bunăstării și creșterii poate fi pozitiv.

Evidența de mai sus arată că, în anumite situații, *migrația poate fi favorabilă formării capitalului uman*. Întrădeavăr guvernele din anumite țări sunt, poate, mai puțin îngrijorate de aceasta migrație a creierelor decât sugerează literatura. Lipsa de oportunități pentru absolvenți înseamnă ca migrația poate fi percepută ca o strategie politică și economică benefică. Stark⁸ susține că politica de migrație strategică poate limita și utiliza răspunsul comportamental la noțiunea de migrație în beneficiul tuturor muncitorilor.

După renunțarea la controlul emigrării specific perioadei comuniste, România a devenit un câmp extrem de complex al fenomenului de migrare. Conform unui studiu de impact care analizează implicațiile pentru România determinate de libera circulație a persoanelor și serviciilor, principala caracteristică constă în trecerea de la emigrarea pe considerente dominante etnice, la o migrație de tip circulator, derulată pe termen scurt și mediu, în principal de către cei interesați în obținerea unui venit mai mare. Aceasta este adeseori caracterizată de acțiuni informale sau ilegale în diferitele etape ale ciclului migrator - intrări legale urmate de prestarea de muncă ilegală, intrări ilegale urmate de conformarea la mediul legal din respectivele țări⁹.

⁶ Page și Paza, *Migrațion and Economic Development: A Review of Global Evidence*, Human Movement Science, Springer Publishers, 2005

⁷ Ellerman, David, *Policy Research on Migration and Development*, World Bank Policy Research Working Paper 3117, 2003

⁸ The new economics of the brain drain: Mapping the gains, *World Economics*, 6/2005

⁹ IER, *Studiu de impact, Libera circulație a persoanelor și serviciilor: implicații pentru România și procesul de negociere*, 2003

Pert Steliana și alții arată într-o serie de studii publicate că migrația internațională a populației României reprezintă cel mai adesea *reacția capitalului uman* la politicile dezarticulate, uneori neadecvate, promovate în România în primii ani ai tranziției. Procesele de restructurare și de privatizare au fost insuficient susținute cu măsuri de răspuns pe piața muncii și în mediul de afaceri, care să permită absorbția populației disponibilizate. Stocul de cunoștințe și aptitudinile forței de muncă au rămas parțial nevalorificate; de asemenea, se înregistrează o rată importantă a șomajului în rândul tinerilor care dovedește dezechilibrul existent între cererea de muncă a economiei și așteptările forței de muncă disponibile.¹⁰

Ca *tendință actuală* se observă o oscilație anuală mai redusă și o stabilizare relativă a contingentului de forță de muncă care se deplasează pe baza acordurilor guvernamentale, a acordurilor la nivel de ministere, a contractelor de plasament de forță de muncă prin agenții specializate și a contractelor directe între persoane sau firme din România cu persoane sau firme din străinătate.¹¹

Una din cele mai importante *caracteristici ale potențialilor migranți* este nivelul educațional, precum și aptitudinile dobândite înainte de migrație. Migranții potențiali ilustrează un nivel înalt de educație: ponderea celor care au absolvit liceul și universitatea depășește, de regula, media națională. Obținem rezultate asemănătoare pentru datele oficiale: emigranții români permanenți care au absolvit învățământ secundar și universitar reprezintă aproximativ jumătate din totalul emigranților.¹²

Efectele migrației sunt multiple, globale, comunitare, naționale, individuale. Pe termen scurt și mediu, migrația din România va afecta în primul rând cantitativ forța de muncă și astfel

¹⁰ Pert S., Vasile V., Pavelescu M., Vasile L., Circulația forței de muncă, scenarii, posibile evoluții, Probleme economice, Institutul Național de cercetări economice, Academia Română, 2004; Pert Steliana, Vasile V., Negruț R., Mazilescu P., Procese, fenomene caracteristice și tendințe ale circulației forței de muncă în România, Studii și cercetări economice, Institutul Național de cercetări economice, 2003

¹¹ IER, Studiu de impact, Fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, 2004

¹² www.anofm.ro; www.ces.ro/romana/politica_imigratiei.html; www.europa.eu.int; www.omfm.ro

va avea o influență asupra salariilor și ocupării. În al doilea rând, influențează piața forței de muncă prin intermediul modificării alocării la nivel regional și sectorial a forței de muncă și distribuției relative a producției. În al treilea rând, în funcție de destinație, plățile migrantilor români către cei din țară vor influența regiunile de emigrare. Un aspect mai puțin analizat de teoria economică românească îl constituie *remiterile sau transferurile* de bani efectuate între țările de destinație și România, unul dintre efectele cele mai vizibile și cuantificabile ale migrației și, mai ales, potențialul acestor remiteri de a stimula dezvoltarea economică. În cele din urmă, modificarea disponibilității forței de muncă în România poate induce modificări în structura producției și să altereze termenii schimbului. Datele disponibile arată că migrația are deopotrivă efecte pozitive și negative atât în ceea ce privește mentalitățile cât și în plan social. Un studiu al Fundației Soros (Migrație și dezvoltare) apreciază în cadrul efectelor pozitive dezvoltarea economică locală, stimularea spiritului antreprenorial și toleranța crescută în zonele cu indice ridicat de migrație și asociază fenomenului migraționist efecte negative precum dependenta comunităților de veniturile provenite din migrație, copii abandonati, trafic de persoane.¹³ Există pe plan național studii care evaluează modul în care emigrarea celor înalt calificați va afecta negativ disponibilitatea capitalului uman în România: *caștigul creierelor*, posibilitatea de a emigra inducând noi stimulente de a investi în capitalul uman; *circulația creierelor*: emigrarea celor înalt calificați va crește temporar, ceea ce implică mișcări oscilatorii și migrația de revenire; *schimbul de creiere*: în mod deosebit acum, după aderarea la UE, vom asista la intrări considerabile de capital uman, care vor însoți fluxurile comerciale și ale investițiilor străine directe.¹⁴

¹³ Fundația Soros România, studii: Migrație și dezvoltare; Politici și instituții în migrația internațională; Efectele migrației: copiii rămași acasă; Locuirea temporară în străinătate.

¹⁴ IER, Studiu de impact, Fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană, 2004

2. Piața muncii și dinamica ocupării în țările Uniunii Europene

Populația UE numără, începând cu anul 2010, peste 500 milioane de locuitori. Unul din marile vise ale integrării europene constă în a crea o piață a muncii total unificată, dar această speranță s-a dovedit dificilă să se concretizeze. Integrarea în 2004 și 2007 a unui grup mare, de 10 și respectiv 2 state, care au devenit membre ale Uniunii Europene, ridică din punct de vedere al pieței unice a muncii noi probleme. Cele mai multe dintre țările nou integrate sunt foste economii de comandă care acum funcționează ca economii de piață, cu piețe ale muncii caracterizate prin salarii mici și un grad ridicat de insecuritate socială.

În cursul ultimilor douăzeci de ani *populația activă* din Europa celor 27 a înregistrat o reducere continuă, explicabilă prin două cauze: *îmbătrânirea populației europene* datorită faptului că numărul persoanelor care ies din categoria de vârstă activă (64 de ani) crește, în timp ce numărul persoanelor care intră în această categorie (începând cu 15 ani) scade; *scăderea gradului de ocupare* a forței de muncă determinată de restructurarea mai multor activități sub influența cerințelor pieței și a progresului tehnic.

Numărul persoanelor ieșite la pensie în Europa în comparație cu cele care le finanțează pensiile este prevăzut să se dubleze până în 2060. Pentru a răspunde acestei provocări, echilibrul între perioada de timp petrecută în activitate și cea de pensie trebuie să fie examinat cu atenție. Astfel, în 2011, raportul dintre persoanele de vârstă activă (15-64 de ani) și cetățenii UE în vârstă de cel puțin 65 de ani era de patru la unu, dar până în 2060, acest raport va scădea la doi la unu.

Piramida populației din UE indică în mod clar o creștere semnificativă a natalității imediat după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, marcând începutul perioadei „baby boom”. Conform unui scenariu care ia în considerare creșterile probabile ale ratelor imigrării și natalității¹⁵, începând cu anul 2012, populația de vârstă activă va începe să scadă, în timp ce populația în vârstă de peste 60

¹⁵ Al doilea raport demografic european: Satisfacerea nevoilor sociale într-o societate în curs de îmbătrânire. SEC (2008) 2911, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=502&newsId=419&furtherNews=yes>